

Marta Casals: «Pau Casals encara hi és»

«Si els catalans anessin al museu del Vendrell, sabrien per què estimen el mestre»

La vitalitat de Marta Casals (Humacao, 2 de novembre del 1936) és manté desperta, atenta a cada detall. El seu compromís ferm ha estat reconegut pels Estats Units, que l'han declarada Living Legend. Diu que el motiu més gran que té per viure és poder veure acabat tot el que està fent. I el que fa és sobretot mantenir viu el llegat de Pau Casals.

Els separaven seixanta anys. Però els unia una mirada oberta al món. La sensibilitat, els principis, l'espiritualitat. Viu a Washington i un cop a l'any ve a Catalunya per empènyer la Fundació Pau Casals (<http://www.paucasals.org/ca/home>). Perquè rebí la projecció i el reconeixement que es mereix. No només institucional, sinó popular. La vídua de Pau Casals es pregunta com és que, havent-hi tanta gent que estima el violoncel·lista, n'hi ha tan poca que visita el seu museu, situat a Sant Salvador (El Vendrell).

Foto: Fundació Pau Casals

Com podem fer les coses millor?

És que primer de tot, les coses s'han de sentir per poder-les fer millor. Això és molt important. No es tracta de fer per fer, és saber que allò en què estàs involucrada és important i té un valor. La cultura ens ajuda a ser millors persones. A fer que allò que sembla impossible és pugui fer. És creure en coses positives. I quan hi ha dificultats, tenir l'empenta i la fe de creure que si tots ens hi posem, no hi ha res impossible.

Quan creus molt en una cosa, sembla que aquesta força t'ajudi a aconseguir-ho.

És el teu mateix esforç el que t'hi condueix. Però també són necessaris altres esforços. Una persona sola pot fer una mica, però per fer grans coses es necessita la força de moltes persones que creguin en el mateix.

Recorda què és el que la va enamorar de Pau Casals?

La seva manera de ser. Volia que la música arribés als nens, que al món no hi haguessin guerres, que la gent pogués expressar-se d'una forma lliure.

Això enamora a qualsevol!

Sempre dic que tothom s'enamorava de Pau Casals: els homes, les dones, els nens, les nenes. Tothom. Pel seu ideal i per la serietat. Era una combinació molt bonica. Ell feia broma, era un home molt de casa, de família. Però és això: sabia fer coses amb qui era més gran o més petit que ell.

Era el respecte el que l'identificava?

El seu primer principi era el respecte. Després ja venia l'entusiasme, la força, el fet de convèncer la gent. Per a tots dos era molt important l'educació. L'educació és bàsica. I no és una educació d'a, be i ce, són els principis del respecte, de la generositat, de voler saber què és el món: no estem sols, formem part de la humanitat.

Cal fugir de l'egoisme?

El mestre sempre deia: som la fulla d'un arbre que és la humanitat.

Me la imagino amb vint anys i penso que devia ser una sort poder conèixer algú més gran amb aquesta lucidesa.

Per a mi, estar al seu costat cada dia era una nova oportunitat per conèixer un pensament, un món.

Molta gent s'ha quedat amb el prejudici dels anys que es portaven.

L'amor va més enllà, és clar que sí! I quan estava amb ell no pensava en l'edat física. Amb tot el que deia, i amb el sentit de l'humor que tenia. Era una persona com tu i com jo, un home senzill. Infinitament intel·ligent i sobretot sensible. Fins i tot amb la mirada ja et deia coses.

L'entenia només mirant-lo?

El mirava i ja sabia què pensava. Sabia si estava enfadat, content, entusiasmada, deprimida. En una conversa, només veient els seus ulls, sense que fes cap mena de gest, ja sabia com estava. Era una complicitat molt íntima, no ens calien les paraules.

Aquesta connexió d'ànima a ànima la troba a faltar?

Amb la manera de viure d'avui en dia penso que es perd. Les famílies no estan sempre juntes, l'un va cap aquí i l'altre cap allà, tots treballen, els nens van a l'escola, no hi ha temps, es veuen un moment per sopar. Tot ha canviat molt.

Què creu que és el que s'ha perdut més?

La comunicació i l'exemple dels pares. La unitat familiar és la que ens ensenya la unitat del món. És una columna de sentiment i de responsabilitat. I això no és que falti ni que la gent ho vulgui així, sinó que es va perdent per la manera com vivim.

Amb les presses de fer, ens podem oblidar de qui tenim al costat.

Sí. Fas, fas, fas. El pare va, el nen torna, no el tornarà a veure potser fins l'endemà. Això de voler tenir més i més i més ens ha portat a estar sols. Hi ha molta gent que viu sola. Hi ha famílies en què dos germans no viuen al mateix lloc. La força familiar es perd per les circumstàncies de la vida.

El més trist del món pot ser estar acompanyat i sentir-se sol.

Aquest nucli de força moral que és la família desgraciadament ara és més difícil de trobar.

El que aprens a casa et serveix per sempre.

Amb la meva família sempre hem intentat estar junts.

El seu tiet, que la va animar a estudiar música des de petita, ha estat de les persones més importants de la seva vida?

Sí. I els meus pares, que eren magnífics, i els meus germans. I ara a la nova generació hi ha nois i noies molt macos. Sempre parlàvem de les arrels, quan estàvem junts ens explicàvem anècdotes, això t'uneix per sempre. Fins i tot els nens que encara no han anat a Puerto Rico ja saben les històries de l'avi, i quan hi vagin veuran el que ja els hem explicat. Aquests llaços són molt importants per guardar. Això no té res a veure amb la música, però sí amb la vida.

Per a Pau Casals també era molt important saber d'on venia.

I saber qui eren els seus. Va ajudar molt la seva família i encara que anava per tot el món, la va estimar molt. I és això, aquests principis i aquests valors els que haurien de ser primordials.

Una de les coses que li va saber més greu, a vostè, va ser que el seu pare no acceptés la relació amb Pau Casals.

Ho vaig superar molt aviat. Entenc que ell ho feia per protegir-me. I una de les penes més grans ha estat haver fet patir tant el meu pare. I a la meva mare, perquè estava entremig. Però al final tot es va arreglar i el pare i el mestre van ser grans amics i venien cada setmana a visitar-nos a la petita casa que teníem a Ceiba. Es veia el mar, era una casa molt modesta, prefabricada. El meu pare sempre venia, perquè durant la setmana tots estàvem ocupats fent coses, i portava coses.

Què portava?

Era la persona més generosa del món: fruita de Puerto Rico, formatges. Era com una festa. Els meus pares eren gent de molt de cor. Tenir temps familiar és molt important. Nosaltres cada cap de setmana anàvem al cinema, al camp, aquí i allà, al concerts. Tots plegats. Érem cinc, els pares i els dos germans.

Dóna la impressió que l'actitud de Pau Casals era més de fer que de dir.

Fer i ajudar. I donar exemples. Però això amb tot: t'has d'involucrar personalment, no pots ser com el professor que diu "has de fer això i allò". Ho has de fer i si no saps com fer-ho, trobar qui ho faci. Si tens un projecte no pots dir: mira, fes això. Hi has de participar.

Pau Casals protegia la pau sempre, fos on fos. Quan creus molt en una cosa mai et cansas de defensar-la.

No se te'n va mai del cap. I encara que tinguis un compàs d'espera, perquè no has tingut l'oportunitat de fer-ho, ho segueixes tenint pendent. A la primer oportunitat dius: ara, ara toca.

És el cap i el cor.

Són tots dos junts. El cor és el que et manté, perquè a vegades el cap es cansa. Però és la voluntat i el sentit de la responsabilitat el que et diu: no has de deixar les coses a mitges mai.

Vostè ho acaba tot?

Sí, si no és que dic: això ja ho he provat, em rendeixo i miro de fer-ho d'una altra manera. Deixar les coses a mitges és d'una certa responsabilitat. I si no tens el resultat és trist. No acabar és una derrota. El consol també pot ser dir: no ho he pogut fer perquè no era el moment. Però aquest moment ja arribarà. Mentrestant fem allò altre i ja hi tornarem. Ho pots oblidar per un temps, però la teva personalitat està tan connectada amb aquestes coses que pot ser que creguis que no hi estàs pensant, però tot d'un plegat veus una oportunitat i dius: ara.

Si a la música cada cançó té el seu tempo, a la vida també.

S'ha de respectar el temps. Les coses es poden forçar fins a un moment. Però si no hi ha energia, ningú faria res. Però no com un terratrèmol, sinó una empenta i una altra. Perquè a vegades pots fer molts errors i entossudir-te massa. Però allò serà si ha de ser. Amb les coses que vols fer has de tenir tenacitat, però també saber dir "ara no toca".

És la lucidesa dels anys?

El mestre deia "deixem-ho córrer", però més tard hi tornava. És una cosa de fe. Ja tindrem l'oportunitat.

A vegades fa la impressió que la força més gran d'una persona neix de la fe.

És la fe i creure que una cosa és important.

Què és important ara per a vostè?

Hi ha tantes coses que puc fer! Contribuir a l'educació dels nens és molt important. Quan sóc aquí, que vinc cada any, el més important és que la Fundació Pau Casals arribi a un moment en què pugui ser líder en moltes coses de les que el mestre ens ha deixat. És el llegat espiritual, del seu pensament. Que contribueixi a difondre els principis musicals, de la vida, de la pau, de la llibertat. És el que estem fent des que va morir, i ja fa 43 anys.

Potser caldria anar una mica més enllà d'*El cant dels ocells*?

El cant dels ocells és la cirereta del pastís. Hi ha un món molt més gran al darrere. Ara tenim les beques, el museu, molts projectes, concerts a l'estiu. I un nom internacional. Una de les coses que em fan més pena és que aquí Pau Casals és molt conegut i estimat, però els catalans no han visitat el museu, només un mínim percentatge ho ha fet. Cada vegada que ho pregunto i em responen "no, encara no hi he anat", penso "mare de Déu". Com és possible que la gent que diu

que Pau Casals és seu, no hagi tingut la idea d'anar-hi? Si hi anessin sabrien realment per què l'estimen.

Encara rep cartes de tot arreu?

Constantment.

Quina ha estat l'última?

Mira, concursos Pau Casals en volen fer cada dia. Que si podem posar el seu nom en una sala, que si tal. S'ha de tenir en compte que la seva feina no la va fer de gran a l'exili, sinó al començament de la seva carrera. Al moment més alt va ser quan va venir cap aquí a fundar l'orquestra Pau Casals, al 1919. I va crear l'Associació Obrera de Concerts perquè volia que la gent que no tingués diners pogués anar als concerts. Que la música no fos elitista i que aquestes persones s'asseguessin a les mateixes cadires que els altres. Tu ets igual que jo. Tenim els mateixos drets. El mestre no va tornar a Rússia després de la Revolució Russa, mai més. I era una de les grans figures al començament del segle.

Ni a Alemanya.

Abans que es declarés la guerra, va veure que treien els músics jueus de les orquestres. Ho sabia perquè eren amics seus, i no hi va tornar. El mestre era un home de rigor. Crec que s'havia imposat aquest rigor com un deure propi. Ningú l'hi exigia, això ho feia perquè ell ho sentia. Això és el que és important: que nosaltres tinguem el compromís de fer encara que els altres no entenguin per què ho fem, és igual. Has de fer el que creguis que has de fer si això va a favor de la humanitat.

Devia sobtar molt el seu compromís.

Li deien: però mestre, com és possible que no vingui? Deia: mira, això no. Encara que anés molt en contra de la seva carrera. Perquè la carrera d'un músic depèn que el demanin a llocs per fer concerts. I ell a començament de segle era amic de tots els grans compositors i músics russos. Però els seus principis estaven per sobre de tot.

Impressiona saber que el discurs de l'ONU va ser totalment improvisat.

Va rebre la Medalla de la Pau però no se l'esperava. Va ser una sorpresa. Ell es pensava que anava a estrenar l'himne de les Nacions Unides.

El que va dir li va sortir de dins.

No a tothom el conviden a l'ONU a dir-hi la seva, i encara menys si no ets polític. Ell hi va ser tres vegades. La primera hi va anar a parlar en contra de les armes nuclears. Tothom respectava el mestre.

Ell també es respectava a ell mateix.

El mestre actuava segons els seus principis. Va tenir la força i la valentia de fer-ho. Perquè hi ha moltes persones que diuen "jo faria això" i després no ho fan. I ell estava enmig d'una carrera internacional quan va anar a Prades a ajudar els refugiats.

Per fer això, has de deixar l'ego de banda.

Sí. Donava diners als refugiats. Això és el menys important, però ho feia.

Creu que la cultura ens pot fer millors persones?

Sí. Naturalment. La cultura és símbol de l'ideal de la paraula, del so. Això et porta a una altra dimensió. És una inspiració i una força que hi ha dins de nosaltres. Imagina't si no poguéssim cantar, o expressar-nos amb un poema. La cultura recull el millor de nosaltres. La poesia, encara que parli de la guerra, té ànima. Ens fa més humans. I fa que això t'inspiri, que tinguis una nova mirada. Aquesta sensibilitat et puja cap a un altre nivell, que no és d'escriure ni de parlar, és sensual. T'hi eleva de forma espiritual.

Allà dalt desapareix tot el que és banal?

Mires a sota i veus el que hi ha cada dia. Les coses banals has de procurar fer-les el millor que puguis, perquè també s'han de fer. És una combinació. Per això és tan important, com deia el mestre, donar una educació als nens en les arts, en la música. Els infants que vivien als barris més pobres de Nova York els portàvem als concerts, es quedaven parats, perquè mai ho havien escoltat. Els dèiem: t'has de quedar quiet. Tanca els ulls, imagina't les coses més boniques del món.

La música pot ensenyar a viure millor?

Sí. Però sobretot la música ens ensenya a sentir millor. És el refinament de la sensibilitat. No volem fer músics, volem fer gent sensible, que els agradi la música, la literatura, la naturalesa. El mestre tenia una obsessió amb la naturalesa: no veiem la bellesa de les flors! Cada dia anava a passejar. A Sant Salvador, a Puerto Rico i on fos.

El que m'impresiona és com una persona que estimava tant Catalunya pogués suportar viure tants anys a l'exili.

Va ser un dolor profund. No en va parlar gaire. Però de tant en tant ho deia, tenia enyorança. Anava a veure la família un cop l'any a Prades, però no era el mateix.

Plorava? O era més contingut?

Només de veure una criatura ja s'emocionava. De veure'n la vida. Recordo una anècdota: quan ens vam casar i vivíem a Puerto Rico, a la part del darrere de la casa on vivíem hi havia un petit apartament amb una parella jove. I tenien un nadó molt maco. El mestre l'anava a veure. Tenia uns nou mesos. Ell els preguntava: i el nen? Li van dir que no estava gaire bé, que no sabien què tenia. Al cap d'uns dies em va dir que anés a veure com estava. I no sabien què tenia. La nit després, tot d'una, em desperto perquè sento un soroll: el mestre s'havia aixecat a mitjanit. Li dic: on vas? Diu: li ha passat alguna cosa a aquest nen. Va baixar, va anar al pati, va picar la porta. El nen acabava de morir. Però com ho has sabut? Diu: he sentit el crit d'aquesta mare i era el mateix que feia la meva mare cada vegada que un dels meus germans petits moria. Encara avui m'emociono, perquè jo no havia sentit res. Es va quedar amb ells mentre trucaven als familiars. Fixa't quina sensibilitat tenia. Si no hi hagués estat, et juro que no ho hauria cregut.

Hi ha persones que tenen una sensibilitat tan fina que sembla impossible el que senten.

A vegades això no ho explico perquè penso que la gent dirà que m'ho he inventat. Després van tenir dues nenes. Com aquestes, hi ha moltes anècdotes.

Encara hi és, Pau Casals?

Sí. Per a mi encara hi és. És com si el mirés, i ja veig la cara que faria quan veiés o sentís algú. Fins i tot sabia el que està pensant. Per exemple ahir, quan escoltava els violoncel·listes de la beca que oferim, segons anaven actuant -perquè eren molt bons i diversos ja que el nivell cada vegada és més alt-, quan feien alguna cosa amb el violoncel, ja m'imaginava la cara que faria ell. Com que el veia moltes vegades a les màster classes, sabia: ara diria això. Sempre deia el que

pensava, però suaument. Per què has fet un *crescendo*, aquí? O aquest *vibrato*? Tu no ho hauries vist, perquè són detalls molt petits, però quan coneixes molt algú ja passa.

Creu en Déu?

Naturalment. I el mestre també, era molt religiós a la seva manera. No era d'anar a missa cada diumenge però tenia una religiositat molt ordenada. Passava temporades a Montserrat amb els monjos, va fer moltes obres religioses, com el Pessebre i va anar a tot el món parlant de la pau.

L'espanta la mort?

No. M'espanta que arribi abans que hagi arreglat tot el que haig d'arreglar.

Si creu en Déu, també té la tranquil·litat de saber que tornarà a estar amb Pau Casals.

És clar. Sí. És una altra dimensió. No sabem com és, però hi tinc fe. Hi crec.

Té molta intuïció?

Sí. Estic condicionada per la vida que he viscut, també he vist coses lletges, dolentes, com la guerra i la pobresa. Tinc la sensibilitat per veure de seguida què passa. A més, em vaig fent gran i veig les coses més clares.

Ha decidit que l'enterrin al costat d'Eugene Istomin, el seu segon marit.

Sí. Perquè el meu segon marit ha estat una bellíssima persona, que tenia els mateixos ideals que Pau Casals. Era com un fill del mestre. Era un home que em va ajudar tant, em va donar la força quan jo no la tenia. Em deia: si tu sents que has de fer això, fes-ho. Va ser el primer que em va donar el suport per dirigir el Kennedy Center. Em donava l'empenta. I és per això que li tinc un deute. Com que el mestre està enterrat amb molts membres de la seva família, i el meu segon marit no té ningú, estaré amb ell. No puc deixar-lo fora.

Com manté aquestes ganes de viure?

Perquè Déu em dona la força i perquè vull veure acabat el que estic fent abans d'anar-me'n.

V?deo: <https://www.youtube.com/watch?v=CMWZEjERlwQ>

Fotos: Fundació Pau Casals